

Marcelina Zaniewska

Instytut Północny im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, Polska;
marcelina.zaniewska@ip.olsztyn.pl

Sprawozdanie z konferencji „Związek Polaków w Niemczech. Dzielnicą IV – ludzie i działalność”

Report from the conference “Polish Union in Germany. District IV – people and activities” („Związek Polaków w Niemczech. Dzielnicą IV – ludzie i działalność”)

Bericht über die Konferenz “Union der Polen in Deutschland. Bezirk IV – Menschen und Aktivitäten” („Związek Polaków w Niemczech. Dzielnicą IV – ludzie i działalność”)

W tym roku mija 100 lat od utworzenia Związku Polaków w Niemczech. Rocznica ta jest szczególnie istotna w kontekście naszego regionu, gdyż IV Dzielnicą Związku obejmowała obszar Warmii, Mazur i Powiśla, a jej siedziba mieściła się w Domu Polskim w Olsztynie. Z myślą o przywróceniu pamięci o tutejszych mieszkańcach zaangażowanych w działalność Związku i prace na rzecz ruchu polskiego Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie wspólnie z Towarzystwem Naukowym im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie zorganizował 2 czerwca 2022 r. konferencję pt. „Związek Polaków w Niemczech. Dzielnicą IV – ludzie i działalność”. Inicjatywa ta zyskała dofinansowanie ze środków Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

Obrady, w obecnym Domu Polskim w Olsztynie, rozpoczął dyrektor Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego dr Jerzy Kielbik, który poprosił o dalsze prowadzenie spotkania prof. Stanisława Achremczyka i dr. Jana Chłostę. W pierwszym panelu wystąpiło czterech prelegentów. Jako pierwszy, swój referat pt. *Rzeczypospolita wobec polskiego ruchu narodowego w Niemczech w latach 1919–1939*, zaprezentował prof. dr hab. Henryk Chałupczak z Uniwersytetu Marii

Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Ekspert przekrojowo przedstawił temat podejścia państwa polskiego w okresie międzywojennym do ruchu polskiego w Niemczech. Odniósł się do badań naukowych prowadzonych w tej materii w minionych kilku dziesięcioleciach, przypominając m.in. zasługi historyków związanych z ośrodkiem olsztyńskim, w tym prof. Wojciecha Wrzesińskiego i prof. Tadeusza Filipkowskiego. Kolejny mówca, prof. Stanisław Achremczyk, prezes Towarzystwa Naukowego im. W. Kętrzyńskiego nakreślił historię wyjątkowego budynku – Domu Polskiego w Olsztynie, który stał się siedzibą IV Dzielnicę Związku Polaków w Niemczech. Profesor nawiązał do różnych funkcji, które dom ten pełnił od chwili wybudowania, po czas po plebiscytowy, a następnie powojenny, aż do chwili obecnej z mocnym akcentem położonym na polską działalność, trwającą przez lata w tych murach. Trzeci z prelegentów, prof. dr hab. Cezary Obracht-Prondzyński z Uniwersytetu Gdańskiego przybliżył z kolei temat: *Kaszubi Ziemi Bytowskiej w kręgu Związku Polaków w Niemczech*. W swoim wystąpieniu Profesor skoncentrował się na ukazaniu zarówno kwestii terytorialnych jak i losów wybranych liderów ruchu polskiego na Pomorzu (V Dzielnicę Związku Polaków w Niemczech). Pierwszą część odczytową zakończyło wystąpienie dr. hab. Piotra Pałysa z Instytutu Śląskiego w Opolu, który zreferował historię mniejszości serbołużycyckiej w Niemczech w okresie międzywojennym oraz współpracę tej mniejszości z najsilniejszą wówczas organizacją mniejszościową – Związkiem Polaków w Niemczech. Referent wspominał również o działalności najważniejszych przedstawicieli ówczesnych Serbołużyczan na rzecz wolności, emancypacji i zyskania statusu autonomicznego w obrębie Niemiec (m.in. Arnošt Bart, Jan Skala).

Drugą część konferencji rozpoczął dr Bernard Linek z Instytutu Śląskiego w Opolu, referatem pt. *Debata wokół modelu szkolnictwa mniejszościowego w prowincji górnośląskiej (przełom lat 20. i 30. XX w.)*. Prelegent skoncentrował swoje wystąpienie wokół zapisów dokumentu wydanego u schyłku 1928 r. przez rząd pruski tj. „Ordynacji dotyczącej uregulowania szkolnictwa dla mniejszości polskiej”, jednocześnie ukazując jak w praktyce wyglądało funkcjonowanie szkolnictwa polskiego w prowincji górnośląskiej. Referat dr Danuty Syrwid odnosił się z kolei do zachowanych dokumentów IV Dzielnicę Związku Polaków w Niemczech, przechowywanych obecnie w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Pani Doktor podkreśliła rolę „Gazety Olsztyńskiej” a dokładniej artykułów, które się w niej ukazywały i zawierały informacje m.in. o powołaniu Związku, jego strukturze i znaczeniu dla zachowania polskości oraz liczne zachęty do przystąpienia do Związku. W zbiorach Muzeum znajdują się m.in.: Statut Związku Polaków w Prusach Wschodnich, legitymacje członkowskie (12 dokumentów), zbiór fotografii, karta uczestnictwa w I Kongresie Polaków w Niemczech w 1938 r., sztandary i przypinki Związku Polaków w Niemczech, medale i odznaczenia powojenne. Prelegentka

przybliżyła również sylwetki wybranych działaczy Związku Polaków w Niemczech, po których zachowały się m.in. ww. dokumenty (Joanna i Józef Skrzypscy z Unieszewa, August Hohmann z Unieszewa, Franciszek Kwas ze Skajbot, Jan Dopatka, Paweł Turowski). Dodatkowo p. Syrwid przedstawiła również dokumenty związane ze szkolnictwem polskim w Niemczech, w tym album z portretami nauczycieli i zdjęciami budynków szkolnych, świadectwa szkolne, dziennik lekcyjny, czy też dokumenty Jana Boenigka. Przedostatni referat wygłosił mgr Tadeusz Baryła z Instytutu Północnego im. W. Kętrzyńskiego, który szczegółowo zaprezentował działalność Polskiego Związku Zachodniego (PZZ) w Okręgu Mazurskim ze szczególną koncentracją na okresie po zakończeniu II wojny światowej. W wystąpieniu prelegent podkreślił liczne zasługi PZZ w zakresie prowadzenia akcji osadniczych na terenach byłych Prus Wschodnich, wydawania zaświadczeń poświadczających polskość Warmiaków i Mazurów, jednocześnie krytycznie odniósł się do samego funkcjonowania Związku, jego słabej organizacji oraz licznych wysuwanych postulatów, których nie udało się nigdy zrealizować. Na zakończenie dr Jan Chłosta z Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego omówił trudne losy działaczy polskich z Warmii i Mazur w okresie wojny jak i po 1945 r.

Spotkanie zakończyła dyskusja wokół pytań zadanych przez uczestników spotkania. Całość obrad była transmitowana online, a nagranie zostało udostępnione w mediach społecznościowych Instytutu Północnego.

Dr Jan Chłosta Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

Dr Bernard Linek Instytut Śląski w Opolu

Prof. dr hab. Stanisław Achremczyk Prezes Towarzystwa Naukowego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie

Dr Jerzy Kiełbik Dyrektor Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie